

De lezing: Hitler en de rest

Prof. Ulrich Herbert over de Duitse geschiedenis van de 20e eeuw

Achtergrond - 3 juni 2011

De Duitse geschiedschrijving van de 20e eeuw draait nog steeds vooral om het Derde Rijk. Wat er voor gebeurde is voorgeschiedenis, alles na 1945 is nageschiedenis. De Duitse historicus Ulrich Herbert ziet dit anders. Duitsland is sinds de jaren '80 een normaal land, zegt hij. "Dat verandert de manier waarop je over de Duitse geschiedenis schrijft." Maandag spreekt Herbert in Amsterdam.

Uw lezing over uw nog te verschijnen boek over de Duitse geschiedenis van de 20e eeuw heet 'Hitler and the rest'. Waarom?

Herbert: "Die titel kwam in me op toen ik mijn zoon in de Verenigde Staten bezocht. Hij deed daar een jaar highschool en ik raakte aan de praat met zijn Amerikaanse vrienden van een jaar of 16, 17. Toen die hoorden dat ik me met de Duitse geschiedenis bezighoud, waren ze verbaasd. "Only Hitler - or also the rest?" Sommigen geloofden overigens dat Hitler nog leeft.

Een historicus die voor niet-historici spreekt, verwacht altijd dat het Derde Rijk ter sprake komt. Dat is natuurlijk niet zonder reden."

Het Derde Rijk is toch ook het middelpunt van de Duitse geschiedenis van de 20e eeuw?

Ja, de holocaust en de oorlog spelen in bijna alle vraagstukken een rol. Als je over 200 jaar naar de Duitse geschiedenis kijkt, komt dat als eerste naar voren. Net zoals het bij de geschiedenis van Mongolië nog steeds om Dzejnghis Khan gaat.

Maar sinds de jaren tachtig verandert dat. Je kunt de huidige tijd in Duitsland niet meer verklaren vanuit de Tweede Wereldoorlog.

Dat verandert ook de manier waarop je over de Duitse geschiedenis schrijft. Je krijgt een andere uitleg over hoe het tot het Derde Rijk heeft kunnen komen en hoe Duitsland daar weer uit is gekomen. Had Duitsland een bijzondere ontwikkeling in Europa? Hoe convergeert de Duitse geschiedenis vanaf de jaren vijftig met die van andere Europese landen? Sinds de jaren '80 en '90 is Duitsland op vrijwel alle terreinen een normaal land, net als andere landen."

Waarom wilt u eigenlijk überhaupt een geschiedenis van Duitsland in de 20e eeuw schrijven?

“Ja, dat is een goede vraag. In de nationale geschiedschrijving wordt de geschiedenis van een land veelal niet in een internationale context geplaatst. Maar veel bovenregionale historische gebeurtenissen zijn niet te verklaren vanuit het perspectief van de nationale staat. Van het imperialisme tot de moderne dictaturen, van de klassestrijd in de jaren '20 tot de jongerenprotesten in de jaren '60. Ook de sinds de tweede helft van de twintigste eeuw afnemende invloed van de nationale staat kun je vanuit dat perspectief niet verklaren.

Aan de andere kant kun je de Europese geschiedenis ook niet benaderen zonder het belang van de nationale staat te erkennen, want dan transposeer je de visie van een Europese gemeenschap op het verleden. De negentiende en twintigste eeuw zijn niet te begrijpen als je de nationale perspectieven buiten beschouwing laat. We hebben met collega's afgesproken dat we een serie van nationale geschiedenissen van de voorbije eeuw maken, die onderling samenhangen. Daartoe behoort ook mijn project.

Als Duitsland vanaf de jaren '80 een normaal land is, eindigt uw boek dan in 1980?

“Nee, mijn boek eindigt met 31 december 1999. Toen was iedereen bang voor de millenniumbug, dat de computers het millennium niet zouden overleven. Dat zou de ondergang van de wereld worden, de kranten stonden er vol van. Maar we kunnen nu nog helemaal niet inschatten of het jaar 2000 of 2001 ooit als historische breuk worden gezien.

Zichtbaar is dat vanaf de jaren tachtig het model van het industrialisme -met industrie, een grote rol voor de nationale staat, de arbeidersbeweging - niet meer bepalend is, maar dat nieuwe problemen ontstaan, zoals migratie, milieuproblemen en internationalisering. Wij als historici weten nog niet precies wat die nieuwe modellen zijn. De sociologen noemen het postmodern, maar ja, dat zijn sociologen.

Duitsland wordt bovendien minder belangrijk in Europa en in de wereld. Zijn economische invloed is groot, zijn politieke invloed eerder gering en het lijkt erop dat Duitsers ook helemaal niet meer invloed willen. Dat is nieuw ten opzichte van 1890, het Derde Rijk en de Koude Oorlog. Toen bepaalde Duitsland de wereldgeschiedenis, nu niet meer. Dat doet de Duitsers goed en het staat ze goed.”

Welke namen uit de Duitse geschiedenis moeten de Amerikaanse vrienden van uw zoon kennen om iets van Duitsland van na 1945 te begrijpen?

“Konrad Adenauer, Willy Brandt, Helmut Kohl. Misschien ook Joschka Fischer. Maar personen spelen eigenlijk helemaal niet zo'n grote rol. Het interessantst is vermoedelijk hoe de Duitse nationaal-socialistische maatschappij achtereenvolgens democratisch en liberaal werd. Ook de *Vergangenheitsbewältigung*, de verwerking van het verleden, de Tweede Wereldoorlog, is belangrijk. Het is heel verrassend: hoe zeer die het land heeft veranderd, hoe sterk de *Vergangenheitsbewältigung* - ook wel de Duitse manie genoemd - Duitsland heeft aangegrepen, hoe schokkend dat was.

Het was een heftige politieke en maatschappelijke strijd om de conservatieven ervan te overtuigen dat die verwerking nodig was. Je kunt nu al bijna niet meer uitleggen hoe anders dat bijvoorbeeld nog midden jaren '80 in Duitsland was. Iedereen moest steeds weer stelling nemen in dat debat. In het buitenland werden Duitse jongeren altijd weer met die tijd en hun nationaliteit geconfronteerd.

Ik merk de impact van de oorlog nu nog steeds, als ik nieuwe studenten krijg. Die van dit jaar zijn geboren in 1991. Ze komen van de middelbare school waar ze veel geleerd hebben over het Derde Rijk. Maar als ze er op de universiteit echt onderzoek naar gaan doen, raken ze zich er van bewust hoe dichtbij het nog is.

Dat had ik zelf ook in de jaren '70: dat je je realiseert dat het een generatie voor ons was die al die misdaden heeft gepleegd. Dat is verpletterend.”

Prof. dr. Ulrich Herbert is professor für Neuere und Neueste Geschichte in Freiburg en directeur van de School of History aan het Freiburg Institute of Advanced Study (FRIAS). Hij publiceerde vele toonaangevende werken over het Derde Rijk en de Duitse geschiedenis en kreeg in 1999 de Leibniz-Preis van de Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG)

Herberts [lezing 'Hitler und der Rest'](#) in de serie Zeithistorische Perspektiven heeft plaats op maandag 6 juni, 17.00 uur in zaal 104 van het PCHoofthuis van de UvA, Spuistraat 134, Amsterdam.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/299/de-lezing-hitler-en-de-rest>